

Jean Sasson

Voor de liefde van mijn zoon

*De zoektocht van een Afghaanse vrouw naar
haar gestolen kind*

A.W. Bruna Uitgevers B.V., Utrecht

Proloog

Meisjes in Afghanistan kunnen dromen wat ze willen, maar alleen jongensdromen komen uit. Jongens bezitten hun hele omgeving. En terwijl meisjes voornamelijk dienaressen zijn die gedwongen worden de mannen in hun familie te behagen, wordt de Afghaanse jongens geleerd streng te zijn voor vrouwen. Ik werd overvallen door medelijden toen ik zag hoe kleine meisjes op hun eerste dag op de Share-i-Now kleuterschool in Kabul rondscharrelden en verlegen om zich heen keken.

Maar ik rechte mijn schouders, haalde diep adem, trok aan de hand van mijn moeder, sleepte haar achter me aan langs de bedeesde wezentjes die angstig tegen hun oudere zussen en moeders aankropen.

Ik ervoer het belang van het moment, want alles wat ik droeg was spiksplinternieuw, van mijn witte gekraagde shirt tot mijn grijze korte broek en zelfs mijn zwarte lage schoenen. Ik keek naar beneden om te controleren of het stof van Kabul de glans niet had bedorven, ik kon mijzelf er bijna in zien, zo glommen ze. Mijn kleren waren duur, want Afghaanse families geven hun laatste *pul* uit om hun zonen van de allerbeste spullen te voorzien, al hoefden wij thuis niet zulke grote offers te brengen omdat we genoeg geld hadden.

Het was 1966 en ik was vijf jaar. In de puberteit werden Afghaanse jongens en meisjes van elkaar gescheiden, maar op jongere leeftijd mochten ze met elkaar omgaan. Dus zou ik in dezelfde klas zitten als de meisjes van mijn leeftijd, al zouden ze mij, als jongen, belangrijker vinden.

We liepen in een rij het klaslokaal in. Mijn moeder en ik kozen een kleine tafel en stoel uit op een plek waar alle jongens bijeenkwamen. Mijn moeder boog voorover om me op mijn wang te kussen, maar ik deinsde achteruit, want ik voelde me groot en moest niets hebben van aanhaligheid in het openbaar. Mijn moeder aaide me over mijn hoofd, mijn pasgeschoren hoofd, een mode die kleine jongens goed stond. Ze keek me nog een laatste keer indringend aan, waarna ze zich met tegenzin omdraaide en haar enige zoon, Yousef Agha Khail, achterliet. Dat was het gelukkigste moment van mijn jonge leven, want ik wist dat ik bezig was een man te worden, iets waarnaar ik altijd al had uitgekeken.

In het lokaal keek ik om me heen. Aan de ene kant dromden de meisjes bij elkaar,

aan de andere kant de jongens. Omdat ze er niet aan gewend waren zonder hun moeder te zijn, leek het wel alsof de kleine meisjes, met hun kleine hoofdjes naar beneden gebogen, verlamd waren van angst, terwijl de jongens rechtop zaten en er alle vertrouwen in leken te hebben. Ik wierp een blik op mijn moeder, die in de deuropening nog wat stond te treuzelen en gaf haar een kort en kalm knikje.

Van die eerste maanden op de kleuterschool kan ik me het spelen herinneren, en dat ik de rol aannam van meest stoutmoedige jongen. Ik deed enorm mijn best tijdens de les, omdat er van het mannelijke kroost veel werd verwacht. De meeste dagen leken op elkaar, tot die ene dag waarop mijn oude kinderjuffrouw me een broek aandeed die ik moeilijk loskreeg.

Nu kan ik haar die ernstige fout vergeven, want de kinderjuffrouw Muma was zo oud dat haar haren zo wit kleurden als bergsneeuw, al verfde ze haar kapsel soms met henna. Ze kwam uit Pansher, een gebied in Afghanistan waar vrouwen naar verluidt meer melk produceren dan voor hun eigen baby's nodig is. Om die reden namen veel hoogopgeleide gezinnen vrouwen uit Pansher in dienst als zoogster. Muma was vele jaren zoogster geweest voor het gezin van mijn moeder. Bij de eerste zwangerschap van mijn moeder stuurde mijn oma Hassen Muma naar ons toe, om mijn moeder bij te staan. Al bleek na de geboorte van mijn zus Nadia al snel dat Muma al jaren geen drup melk meer gaf. Toch bleef mijn moeder de trouwe kinderjuffrouw bij zich houden.

In de loop van de ochtend moest ik plassen en merkte dat ik met mijn kleine vingertjes de gesp niet loskreeg. De begeleider die toezicht hield bij de jongenstoiletten bood aan te helpen, maar ik had een geheim dat ik niet wilde onthullen, dus wuifde ik hem weg. Maar al snel sloeg de wanhoop toe, omdat ik vreesde dat ik in mijn broek zou plassen. Mijn gebruikelijke zelfvertrouwen verdween als sneeuw voor de zon en ik barstte in snikken uit. Net op dat moment greep de begeleider me bij de hand en bracht me terug naar de juf in de klas. Toen mijn juf vooroverboog om te helpen, sprong ik weg en probeerde aan haar bemoeizuchtige handen te ontkomen.

Door de grote nood begon ik steeds harder te huilen, zodat mijn wanhopige schooljuf de begeleider erop uitstuurde om mijn oudere zus Nadia op te halen. Nadia rende het lokaal in en knoopte de gesp los. Mijn zus dacht niet goed na, want daar liet ze het niet bij. Voor het oog van de hele klas trok ze mijn broek omlaag.

Iedereen stond met grote ogen toe te kijken.

Happend naar adem keek ik naar beneden. Mijn geheim werd onthuld. Yousef Khail was geen jongetje! Yousef Khail was een meisje!

Ontzet trok ik mijn broek omhoog en rende de klas uit, naar de jongenstoiletten,

waar ik uiteindelijk plaste. Vervolgens bleef ik in de hal van de school hangen, te zeer in verlegenheid gebracht om mijn juf en klasgenoten onder ogen te komen, maar al snel kreeg ik te horen dat ik de klas in moest gaan. Toen ik binnenkwam, staarden mijn klasgenoten mij openlijk en in verwarring aan. Sommigen hoorde ik giechelen, dus stooft ik naar mijn tafel en nam daar met gebogen hoofd plaats, zodat ik plotseling veel weg had van de meisjes waarop ik zozeer had afgegeven. In enkele ogenblikken was ik veranderd van een populaire jongen in een geminacht meisje.

Mijn juf was aardig voor me en repte er met geen woord over dat er plotseling een extra meisje in onze klas zat. Na lang wachten kwam er aan die gruwelijke dag een einde en vluchtte ik naar de voorkant van het gebouw, waar ik vol ongeduld uitkeek naar de kinderjuffrouw. Ik wilde mijn schaamte mee naar huis nemen.

Ons huis in de voorstad van Share-i-Now stond zo dicht bij de kleuterschool dat Muma me 's ochtends lopend naar school bracht en 's middags lopend weer ophaalde. Tot mijn grote opluchting kreeg ik haar bekende gestalte al in het oog. Maar toen stapte mijn juf op haar af om haar te begroeten en mee te nemen naar het kantoor van het schoolhoofd. Wanhopig zag ik wat er gebeurde, mijn gezicht werd rood en mijn hart bonkte in mijn keel.

Ik wilde naar mijn moeder, die vanwege gezondheidsproblemen niet in de stad was. In die tijd vertrokken de meeste hoogopgeleide Afghanen als ze goede connecties hadden voor een medische behandeling naar het buitenland. En vanwege een overactieve schildklier had mijn vader mijn moeder kort geleden mee naar Moskou genomen. Mijn moeder was zo slim en dapper dat ze erin geslaagd zou zijn het schoolhoofd ervan te overtuigen dat er sprake was geweest van een bizar misverstand en dat haar jongste kind wel degelijk een jongetje was. Maar ik wist dat mijn arme kinderjuffrouw de moed niet had om zich tegen het gezag te verzetten. Mijn schouders zakten omlaag. Muma zou alles verklappen en uitleggen waarom de dochter van een prominente Afghaanse Pathaan, Ajab Khail, zich had voorgedaan als jongetje.

De ontmoeting verliep zoals ik had gevreesd. Binnen de kortste keren werd het schoolhoofd op de hoogte gebracht van mijn levensgeschiedenis; dat ik zo graag een jongetje wilde zijn dat ik me mijn hele leven zo had voorgedaan, dat ik had geweigerd met kinderen van mijn eigen geslacht te spelen en boos had gereageerd als iemand niet had willen accepteren dat ik een jongetje was.

Het schoolhoofd stuurde een juf om mij op te halen. Ik kromp ineen toen ik hoorde dat alle meesters en juffen van de school me stonden op te wachten. Ik trilde helemaal. Ik nam aan dat ik voor mijn leugen zou worden gestraft, zodat mijn vernedering compleet zou zijn. Toen de deur openging stond iedereen tot mijn

stomme verbazing te lachen. Ik haalde opgelucht adem. Had Muma hen van het onmogelijke overtuigd, dat ik echt een jongen was en dat wat er vandaag was gebeurd een vreselijk misverstand was geweest?

Het vriendelijke, vrouwelijke hoofd van de school raakte mijn schouders even aan, leidde me naar de voorkant van het lokaal en zei: 'Dit is een heel bijzondere dag voor ons allemaal. Vandaag is onze jonge leerling Yousef veranderd in Maryam.' Met een overwinnaarslach op haar gezicht keek ze haar publiek aan. 'Mag ik jullie voorstellen aan Maryam Khail?'

Ik was zo geschrokken dat ik geen woord wist uit te brengen. Verward krabde ik over mijn kortgeschoren hoofd. Alle onderwijzers leken het bijzonder grappig te vinden, en een voor een begonnen ze me te feliciteren. Het schoolhoofd reikte me het schooluniform voor meisjes aan en zei: 'Maryam, je bent een heel speciaal meisje, een in alle opzichten prachtig meisje.' Ik wist niet wat me overkwam toen een andere onderwijzer zomaar het lokaal binnenstapte en me een groot boeket met schitterende bloemen aanbood. Het hoofd liet zelfs de schoolfotoograaf komen die met veel bombarie een officiële foto maakte. Ondanks de oprechte felicitaties en de vriendelijkheid van de onderwijzers voelde ik me beroerd. Ik gluurde naar de kleren in mijn handen. Nu zou ik de kleding moeten dragen waaraan ik zo'n hekel had, een saai zwarte jurk die tot onder de knieën reikte, met zwarte kousen en een witte sjaal. Jongens konden allerlei combinaties van korte of lange broeken en shirts dragen, maar meisjes waren verplicht een schooluniform aan te trekken. Hierdoor konden we met geen mogelijkheid vol overgave spelen, fietsen of rolschaatsen, want het was een schande als een meisje viel en je haar benen of onderbroek kon zien.

Opnieuw tekende zich iets af van wat me als Afghaans meisje te wachten stond. Van nu af aan zou ik ondergeschikt zijn aan jongens, terwijl zij de dienst uitmaakten. Aan de mannelijke klasgenoten zouden de interessante lessen worden aangeboden, mij restte het gezelschap van de meisjes, die moesten leren in een rechte lijn te naaien of een maaltijd te koken voor de mannen in het gezin. Binnen de kortste keren zou ik gaan bloeden en zou ik in de spiegel door een volwassen gezicht worden aangekeken. Dan zou ik mijn gezin verlaten, aan een vreemd huishouden worden uitgehuwelijkt, en een bediende worden voor de moeder van mijn nieuwe echtgenoot.

Ik had nog altijd geen woord uitgebracht toen een erg stille Muma me naar buiten leidde. Met lood in mijn schoenen sleepte ik me achter haar aan. Ik meende oprecht dat het vandaag de laatste gelukkige dag van mijn leven was geweest. Ik had genoten van elk moment dat ik als Yousef door het leven was gegaan. Ik had geen zin om Maryam te zijn, want in de loop der jaren had ik veel familieleden hun teleurstelling over mijn geslacht horen uitspreken.

Ik was de tweede dochter en het laatste kind van mijn ouders, Ajab Khail en Sharifa Hassen. Na de geboorte van mijn zus Nadia wilden mijn familie en hun vrienden graag dat het tweede kind een zoon zou zijn, want in Afghanistan toont men geen respect voor een moeder, of vader, die alleen dochters krijgt. Dus vanaf het eerste moment dat ik luidruchtig mijn opwachting had gemaakt, was ik een teleurstelling. Hoewel ik niet de jongen was waarop ze hadden gehoopt, ging mijn komst wel gepaard met een heleboel opwinding omdat ik op spectaculaire wijze het levenslicht zag.

Ik werd geboren op vrijdag 16 december 1960, laat op de avond. Eerder die dag had mijn moeder haar laatste zwangerschapsonderzoek ondergaan. Ze had de dokter verteld dat ze zich zo ongemakkelijk voelde dat ze ervan overtuigd was dat ze binnenkort zou bevallen van een zoon. Maar de dokter was het niet met haar eens geweest en had haar gezegd dat ze rustig aan kon doen. Volgens zijn vakkundige mening zou het nog minstens tien dagen duren voordat haar tweede kind ter wereld zou komen. Nog geen paar uur later bewees ik het ongelijk van de dokter toen ik in de eerste uren van de nacht mijn moeder wakker maakte. Ik stond op het punt om geboren te worden, klaar om onrust te stoken.

De winters in Afghanistan duren lang en zijn streng. Die winter lag er minstens dertig centimeter sneeuw en er zou nog meer gaan vallen. Mijn moeder zou in het ziekenhuis bevallen en er moest voor vervoer worden gezorgd. In die tijd hadden maar weinig woningen in Afghanistan een telefoon, dus snelde mijn vader de straat op om van de openbare telefoon gebruik te maken. Hij belde de ambulancedienst en zei: 'Kom vlug! U moet mijn vrouw naar het ziekenhuis brengen!'

Maar niets gaat snel in Afghanistan. Zo kon het gebeuren dat mijn vader minstens twee uur in de sneeuw moest wachten op de plek waar de ziekenwagen naartoe zou rijden, waarna hij de weg naar onze voordeur kon wijzen. Het wachten duurde echter lang en de weeën volgden elkaar al sneller en krachtiger op. Om mijn moeder gerust te stellen, werd haar rug om de beurt gemasseerd door Muma en grootmoeder Mayana Khail, de bij ons inwonende moeder van mijn vader. Eindelijk hoorden de drie vrouwen de sirene van de ambulance en grootmoeder deed moeder een dikke winterjas aan. Ze spoedden zich naar buiten en gingen op de veranda voor het huis staan wachten.

Na een bijzonder krachtige wee zakte moeder boven aan de trap van de veranda in elkaar. Terwijl ze daar zat, werd ik geboren. Gelukkig was Muma een vaardige babyvanger. Toen ik naar buiten kwam, stortte ze zich naar beneden om me te grijpen, want het gevaar bestond dat ik van boven aan de trap een heel eind naar beneden zou stuiteren. Wellicht ben ik door de ijskoude lucht alerter geworden dan de

meeste baby's, want Muma heeft me later verteld dat ik vanaf de allereerste seconde met heldere oogjes nieuwsgierig de wereld in keek.

Er is me verteld dat ik vanaf het begin een eigenzinnige, moeilijke dochter was, nooit zo gehoorzaam en lief als moslimdochters horen te zijn. Misschien is die houding het gevolg van het feit dat mijn tantes, ooms, neven en nichten me bij elke feestelijke gelegenheid begroetten met opmerkingen als: 'Wat jammer dat het geen jongetje was!' Hoewel mijn ouders moderner en wijzer waren dan de meeste ouders en op dat soort stekelige opmerkingen reageerden door te zeggen: 'Maar Maryam is ons jongetje!' heb ik altijd een negatief gevoel gehad over het feit dat ik een meisje was.

Ik begon me te verontschuldigen voor mijn geslacht, maar later werd ik kwaad op mezelf omdat ik niet de jongen was die ik wilde zijn. Ik had er zo de pest aan dat ik een meisje was, dat ik merkwaardig genoeg op het idee kwam dat ik een jongen kon zijn als ik dat maar wilde. Ik moest niets hebben van meisjes van mijn leeftijd en speelde met mijn neefjes of jongetjes uit de buurt. Mijn ouders speelden het spelletje mee, ze stonden me niet alleen toe jongenskleren te dragen, maar hielden ook mijn dikke haar kort. Ze maakten geen bezwaar toen ik er later op aandrang mijn hoofd te scheren. Ik verzamelde speelgoedauto's en in de loop der jaren werd ik een vaardig vliegeraar, een van de geliefde hobby's van Afghaanse jongens, en ik ging rolschaatsen en fietste op jongensfietsen. Ik voelde me even goed als alle andere jongens.

Ik was zo goed in het verbergen van mijn geslacht dat bijna iedereen in de buurt en in mijn familie vergeten leek dat ik iets anders was dan ik pretendeerde. Ik was zo dwaas te geloven dat ik deze schertsvertoning kon blijven volhouden. Maar al snel drong de werkelijkheid pijnlijk tot me door, toen mijn zus mijn geheim in haar onnadenkendheid onthulde. De school was een wezenlijk deel van mijn kleine wereld gaan uitmaken, en in dat belangrijke deel van de omgeving waarin ik buiten mijn huis en woonomgeving leefde, zou ik nooit meer als jongen worden geaccepteerd.

Enige tijd eerder hadden mijn ouders Afghanistan verlaten om mijn moeder te laten behandelen. Ik bleef me zorgen maken over mijn moeder en door de gebeurtenissen van die dag miste ik haar des te meer. Mijn ouders waren bijzonder vooruitstrevend, heel anders dan de meeste Afghaanse volwassenen en ik had zo graag gewild dat zij alles op wonderbaarlijke wijze weer hadden kunnen rechtzetten. Allebei hadden ze een goede opleiding gevolgd en hingen ze nieuwe ideeën aan. Ze waren dol op me en stonden bijna altijd achter dat jongste kind van hen dat zich zo excentriek gedroeg. Ik meende dat mijn ouders me voor mijn lot konden behoeden,

maar ik was natuurlijk veel te jong om alle consequenties van het vrouw-zijn in Afghanistan te bevatten. Wat ik nog moest leren, was dat zelfs een koningin in een opwelling zou kunnen worden vermoord, door haar echtgenoot de koning, of door haar vader, broer of neef. Als zoiets gebeurde, zou niemand opstaan en voor haar opkomen. Ze zouden elke onbenullige verklaring van de familie accepteren, want als een man vindt dat hij een vrouwelijk lid van zijn familie moet vermoorden, zal iedereen aannemen dat het de eigen schuld van de vrouw was. Ze zouden slechts vragen: ‘Wat heeft zij voor zonde begaan dat haar arme mannelijke familieleden haar wel moesten doden?’

Ik versnelde mijn pas toen ik de contouren van ons huis ontwaarde. Ik wilde niets liever dan in een klein hoekje wegkruipen.

In die tijd wist ik niet dat we in het meest sjeke deel van Kabul, de hoofdstad van Afghanistan woonden. Het is een oude stad, meer dan drieduizend jaar oud, gelegen tussen de indrukwekkende bergen van Hindu Kush, aan weerszijden van de Kabul-rivier. In mijn jeugd was de stad het economische en culturele hart van Noordoost-Afghanistan. In die dagen was Kabul een schitterende stad en elk schoolkind leerde gedichten uit zijn hoofd waarin de schoonheid van de stad werd geprezen. Het meest populair was *Kabul*, van de Perzische dichter Saib-e-Tabrizi.

Kabul

De schitterende stad Kabul gaat gehuld in een jurk van bergen,
zelfs de roos is jaloers op haar wimperachtige dorens.
Het stof van de opwaaiende bodem van Kabul prikt zachtjes in mijn ogen,
maar ik hou van Kabul, want haar stof brengt kennis voort en liefde.
Monter bezing ik haar sprankelende wateren,
kleurrijke bloemen en de schoonheid van haar bomen.
Mannen verkiezen Kabul boven het paradijs, omdat haar bergen
hen in de nabijheid van de heerlijkheden van de hemel brengen.
Elke straat in Kabul boeit het oog.
In de bazaars banen Egyptische karavanen zich door de bochtige straten.
Achter haar muren schuilen honderden heerlijke zonnen.
Niemand kan de manen op haar daken tellen.
De ochtendlach van Kabul is even uitbundig als bloemen,
haar donkere nachten glanzen als prachtige haren.
Kabuls melodieuze nachtegale zingen met gloeiende klanken.
Als brandende bladeren verlaten vurige liederen hun keel.
Zelfs het paradijs is jaloers op Kabul.

In die tijd vond iedereen Kabul een heerlijke stad en niemand voorzag de afschuwelijke, verwoestende oorlogen, die bijna elk gebouw in de stad met de grond gelijk zou maken.

Hoewel we in een welgestelde buurt woonden, viel dat aan ons huis niet af te zien – het was een bescheiden pand van een verdieping hoog, met een kleine woonkamer, een tweede, gemeenschappelijke kamer en een kleine, maar prima keuken. De grootste kamer van het huis was de slaapkamer van mijn ouders, die was zo ruim dat er vier bedden konden staan. Nadia en ik sliepen in twee Amerikaanse bedden van normale afmetingen, die allebei in een hoek stonden opgesteld, terwijl de grote bedden van mijn ouders achter in de kamer stonden. Mijn vaders bed was het mooiste van de vier, het was met al dat massieve, dure hout heel anders dan de andere. Het was een gift van een Britse generaal die ooit in Afghanistan had gewoond. Verder stond er een antieke houten wandtafel naast het bed van mijn vader, met sierlijk houtsnijwerk, een cadeau van een maharadja uit India. In mijn land is hout altijd iets bijzonders, omdat er in grote delen van Afghanistan vrij weinig bomen groeien.

Ik herinner me hoe fijn ik het vond in het bed van mijn moeder te liggen en om, als ik na een paar uur slaap onrustig werd, in het bed van mijn vader te klimmen en daar nog een paar uur verder te slapen. Wat was dat een onschuldige en fijne tijd. Er was nog een tweede slaapkamer, een kleinere, waar grootmoeder Mayana sliep. Ze was droevig en erg op zichzelf, waardoor we haar minder zagen dan we hadden moeten doen.

Net toen Muma en ik op het punt stonden de voortuin in te lopen, ving ik een glimp op van mijn in de tuin rondstruinende grootmoeder, haar hoofd gebogen, een oude vrouw diep in gedachten. Ik minderde vaart, pakte de hand van Muma en trok haar terug. Grootmoeder Mayana was een lieverd, maar ze was de laatste die ik die dag wilde zien, want ik kende niemand met zo'n deprimerende uitstraling als zij. Vader heeft me eens gezegd dat haar gezicht voor altijd tot een droevig masker was vervormd door alle ellende die ze in haar leven had meegemaakt.

Langzaam liep ik verder, in de hoop dat ze zich in haar kleine kamer, haar kleine hemel, zou terugtrekken, een plek die ze zelden verliet. Maar net op dat moment keek ze op en zag me, al bleven haar ogen zonder enige uitdrukking en verscheen op haar lippen geen spoor van een lach. Maar ja, ik lachte ook niet naar haar. Na mijn verschrikkelijke dag was ik niet in de stemming om eraan herinnerd te worden dat haar verleden mijn toekomst zou zijn.

Volgens familieverhalen was grootmoeder Mayana een van de mooiste vrouwen van het land geweest. Toch had zelfs haar beroemde schoonheid haar niet kunnen redden uit de handen van het kwaad dat in Afghanistan op de loer ligt, net zoals dat het geval is bij iedere andere Afghaanse vrouw.

1

Er is een tijd geweest dat de meisjesdromen van grootmoeder een grote belofte inhielden. Ook al bezat haar familie weinig aardse goederen, toch dromen zelfs arme Afghanen van een keurig huisje, de mogelijkheid om nu en dan bij een feest een lamsbout op te dienen en een bevredigend huwelijk waaruit vele zonen voortkomen.

Mayana's vader was een arme boer uit Sayid Karam, een district in de provincie Paktia, een gebied dat een kilometer of honderd ten zuiden van Kabul ligt, bewoond door leden van de Khail-stam. Het is een bergachtige streek, grotendeels zonder bomen en andere begroeiing, die heeft te lijden onder een bijzonder droog klimaat. Een boer kan er nauwelijks genoeg oogst binnenhalen om zijn gezin mee te voeden.

Ondanks het wrede klimaat, dat veel vergde van de boeren, was Mayana's vader niet ontevreden, want hij had een hardwerkende vrouw en kinderen van wie hij zielsveel hield. Het gezin stond bekend om de knappe zonen en aantrekkelijke dochters, maar geen van allen waren ze bekoorlijker dan de boerendochter Mayana. Ze was zo mooi dat zelfs andere vrouwen haar verleidelijk vonden en fluisterden dat Mayana Khail er voortreffelijk uitzag, met een licht golvende mond, volle sensuele lippen en grote donkere ogen die dansten.

Hoewel de geboorte van vrouwelijke kinderen niet werd bijgehouden, vermoedt men in de familie dat grootmoeder Mayana rond 1897 is geboren, in een periode dat het in Afghanistan tamelijk rustig was. Het Afghanistan van de jeugd van mijn grootmoeder was bijna volledig geïsoleerd, wat kwam door de heersers die hun burens wantrouwden, en door de ontoegankelijkheid van het land, vanwege de imposante bergen die het hele land omringden. Er woonden toen ongeveer zes miljoen mensen, waarvan de meesten deel uitmaakten van fanatieke stammen die elkaar bestreden, of die elke vreemdeling aanvielen die zo dom was zich in hun gebied te wagen. De Britten hadden geprobeerd Afghanistan te bezetten, want het was een bufferzone tussen de regionale belangen en de Russen. Maar nadat ze waren verslagen en zich hadden teruggetrokken, lagen de Britse botten in de Afghaanse zon te bleken.

'Niet betreden' was het signaal bij elke, door soldaten bewaakte grensovergang.

Langs de oeroude karavaanroutes stonden stenen uitkijktorens verspreid, dezelfde routes die door Alexander de Grote en Dzingis Khan waren gebruikt. Er reden geen treinen en de telegraaf bestond niet. Elk product dat werd in- of uitgevoerd, werd op de rug van pakkieren geladen. Karavanen bestonden uit ezels, paarden, kamelen en zelfs olifanten.

Wreedheid maakte deel uit van de cultuur. De straffen die de staat uitdeelde, varieerden van gevangenen die met een kanon werden doodgeschoten, met het zwaard werden onthoofd, levend werden verbrand, expres werden blind gemaakt of gestenigd. Misschien wel de meest meedogenloze straf was het uithongeren, waarbij de dieven in ijzeren kooien werden opgesloten en hoog boven het stadscentrum opgehesen, zodat hun vrienden ze niet van gif of eten konden voorzien. De gelukkigen onder hen vonden snel de dood door een zonnesteek of onderkoeling, afhankelijk van het tijdstip van het jaar.

Een monarch regeerde met onbetwist gezag, maar de leden van de koninklijke families waren even wreed tegen elkaar als tegen hun onderdanen. Vele koninklijke hoogheden werden opzettelijk blind gemaakt, omdat een man met een lichamelijke handicap in Afghanistan geen erefunctie mag vervullen.

In 1913 zal grootmoeder een jaar of vijftien, zestien zijn geweest. De emir van Afghanistan lag overhoop met bandieten, bendes die in het noorden op rooftocht gingen en in de Khostvallei wisten te ontkomen. Dat was ook het jaar dat er in Kabul een samenzwering tegen de emir werd ontdekt. De samenzwering kwam aan het licht en de samenzweerders werden gestenigd of doodgestoken, zodat de opstand op niets uitliep. Het gonsde in het land van de geruchten, maar grootmoeder heeft er waarschijnlijk niks van meegekregen omdat politiek alleen een zaak van mannen was. Haar tienerblik zal stevig op haar aanstaande huwelijk gericht zijn geweest.

De schoonheid van grootmoeder, haar roze wangen en heldere ogen lokten vele huwelijkskandidaten naar het gezin, maar haar huwelijk was al bij haar geboorte vastgelegd. Ze was voorbestemd om de bruid te worden van haar bijzonder aardige eerste neef, de zoon van de broer van haar vader. Iedereen kon zich vinden in de overeenkomst – in de Afghaanse cultuur wordt het trouwen van neven en nichten aangemoedigd. Maar door haar uitzonderlijke schoonheid pakte het allemaal anders uit.

Volgens de landelijke wetten, gesteund door de Afghaanse stammencultuur, moesten vrouwen een sluier dragen, al stond men het in de familie van grootmoeder toe dat de vrouwen zonder gezichtsafdekking van de ene familiewoning naar de andere liepen, want de woningen stonden vlak bij elkaar. Niettemin kleedden de vrouwen zich uiterst bescheiden en dekten hun lichaam af met mantels en hun gezicht met een sluier.

En zo kon het gebeuren dat mijn grootmoeder op een dag in het jaar 1913 het nederige onderkomen van haar vaders familie uit stapte om naar het huis van haar tante te lopen en op hetzelfde ogenblik Ahmed Khail Khan op zijn paard voorbijreed, het hoofd van de Khail-stam.

Ahmed Khail viel als een blok voor de klassieke schoonheid van Mayana. Hij was zo ondersteboven van haar dat hij later beweerde dat hij geen woord had kunnen uitbrengen. Omdat hij een man was die gewend was altijd zijn zin te krijgen, besloot hij ter plekke dat hij de dorpse schoonheid als vierde vrouw zou nemen. Ahmed Khail Khan was al zesmaal getrouwd, maar op dat moment had hij niet meer dan drie vrouwen, zodat hij niet van een van hen hoefde te scheiden om een vierde erbij te nemen. Hij was niet alleen de meest machtige man van de Khail-stam, maar ook een soennitische Pathaanse moslim. En de islamitische religie staat het hebben van vier vrouwen toe.

Hoewel hij op slag verliefd was, wist Ahmed Khail zich te beheersen en zijn mond te houden, al liet hij zijn omgeving wel merken dat hij zijn afgezant zou sturen om een huwelijk te regelen. De volgende dag klopte de vertegenwoordiger van de *khan* aan bij de woning van Mayana, voorzien van vele geschenken. De man toonde de schatten aan Mayana's stomverbaasde vader en vroeg meteen of hij zijn bijzonder knappe dochter aan Ahmed Khail, de leider van de Khail-stam, wilde uithuwelijken.

Mayana's vader was een eerbaar man, en hoewel hij beslist in verleiding werd gebracht door de enorme rijkdom en het grote prestige dat hem en zijn familie ten deel zou vallen, weigerde hij het aanbod van de khan. Hij antwoordde met zachte stem: 'Ons huis is zeer vereerd, maar ik kan deze voortreffelijke geschenken en het huwelijksaanzoek niet aannemen. Mijn dochter treedt binnenkort in het huwelijk met de zoon van mijn broer. Al bij haar geboorte is ze aan hem verzegd.'

De afgezant was verbijsterd. Nog nooit had iemand de machtige Ahmed Khail Khan iets durven weigeren. De arme man kermde en vreesde voor zijn leven toen hij terugkeerde met de afgewezen geschenken, in plaats van met de belofte van een schitterende bruid. Met tegenzin droop hij af en zette zich schrap voor wat hem te wachten stond.

Zoals verwacht barstte de khan uit in een oncontroleerbare woedde. Geen van de omstanders durfde een vin te verroeren, omdat ze beducht waren zijn aandacht te trekken. 'Wie is die arme boer dat hij het hoofd van zijn stam durft af te wijzen?' vroeg hij, woest met zijn armen zwaaiend en steeds luider schreeuwend. 'Waar kan ik die armzalige bruidegom vinden die meent met zo'n schoonheid te kunnen trouwen?'

Terwijl Mayana's familie de voorbereidingen van het huwelijk voortzette, werd een begin gemaakt met een weerzinwekkend plan. Mayana zou haar verloofde nooit

huwen, de enige man die ze ooit als mogelijke vader voor haar kinderen had gezien.

Twee dagen nadat de afgezant van de khan teleurgesteld hun huis had verlaten, denderde een geoefend ruiter voorbij, die een grote vodderige zak voor de deur van de boer neerkwakte. Mayana's vader opende de zak en deinsde vol afgrijzen achteruit. In de zak zag hij het verminkte lichaam van zijn dode neef. Iedereen begreep dat deze onheilspellende boodschap van de heerser van de Khail-stam afkomstig was, niemand kon de khan iets weigeren. De moord herinnerde wreed aan het feit dat de khan in zijn stam de absolute macht had. Om meer bloedvergieten te voorkomen, liet de ontzette familie aan de kahn weten dat hun jonge dochter Mayana over een paar dagen zou arriveren.

Zoals gewoonlijk kreeg Ahmed Khail Khan zijn zin.

Zo kon het gebeuren dat mijn grootmoeder Mayana een 'roofbruid' werd, zoals zoveel andere, prachtige Afghaanse vrouwen die aan de man met de meeste invloed en rijkdom werden gegeven.

Met mij sprak grootmoeder zelden over haar jeugd of haar leven als jonge bruid. Hoewel ze liet merken veel van mij en mijn zus te houden, was ze akelig stil over haar eigen leven en haar gelatenheid moedigde de nieuwsgierigheid van haar kleindochters bepaald niet aan. Graag had ik haar verzocht over haar jeugd te vertellen, maar ik heb nooit het lef gehad om te vragen of ze verliefd was geweest op haar ongelukkige neef, de man met wie ze dacht te gaan trouwen, en of ze zijn gewelddadige dood betreurde.

Ook degenen die mijn grootmoeder kenden, deden er het zwijgen toe. Pas op tien- of elfjarige leeftijd kwam ik iets meer over haar verleden te weten. Niemand in mijn familie durfde openlijk over haar huwelijk te beginnen, want wie weet zou de khan dat te horen krijgen, waardoor het slecht met ons zou aflopen. Maar in de loop der jaren kreeg ik nu en dan flarden te horen van het leven dat Mayana als vrouw van Ahmed Khan had gehad. Ik herinner me hoe ik huilde om de droeve verhalen. Bij de aanblik van mijn tranen waarschuwde mijn grootmoeder: 'Spreek als dit kind erbij is niet over zulke bedroevende zaken.'

Maar de familie roddelde door.

Ik wist dat het huwen van een meisje aanleiding zou moeten zijn voor een feest, maar in plaats daarvan werd mijn grootmoeder aan iemand geschonken die ze niet kende. De vrouwen van de familie hielpen de angstige Mayana in haar bruidsjurk, waarna ze op de rug van een schitterend uitgedost paard werd geplaatst, dat vrolijk gekleurde linten in de manen en in de staart had. Ze werd naar het grootse onderkomen van de khan geleid, een kilometer of tien verderop.

Terwijl een ongeduldige Ahmed Kahn wachtte tot hij beslag kon leggen op zijn bruid, barstten zijn drie huidige vrouwen van de jaloezie. Via geruchten in het huishouden waren ze erachter gekomen dat hun echtgenoot erg opgewonden was over de buitengewoon knappe dochter van een onwetende boer. Ze voelden zich verheven boven zo'n eenvoudige meisje, maar ze waren niet de enigen die in woede ontstaken. De volwassen zoon van Ahmed Khan, Shair, de verklaarde erfgenaam van de titel van Khail Khan en van zijn fortuin, vreesde eveneens het ergste van haar komst, want de mogelijkheid bestond dat een jonge bruid kinderen kreeg, die ook aanspraak zouden maken op het vermogen van zijn vader. Als de nieuwe bruid zijn vader een zoon zou schenken, moest Shair zijn erfenis met hem delen. En aldus kon het gebeuren dat er veel gegriefde mensen op de uitkijk stonden, in de hoop een eerste glimp op te vangen van de dochter van een eenvoudige, ongeschoolde boer.

Tien kilometer per paard was een heel eind over de vol gaten zittende zandwegen van Afghanistan, maar de hele familie van Mayana reisde met haar mee naar de woning van de khan. Sommige familieleden rouwden, maar anderen waren vastbesloten er het beste van te maken. Tenslotte zou een van hen nu tot de meest invloedrijke families van het district behoren. Dat zou misschien de nodige financiële voordelen opleveren voor hen allen.

De woning van de heerser van de stam was in werkelijkheid een opzichzelfstaand, versterkt dorp. Het fort, of *galah*, lag met opzet op een geïsoleerde plek, op een hoog punt, waar het veilig was voor militaire verrassingsaanvallen. Rivaliserende stammen uit aangrenzende provincies vormden altijd een bedreiging. De galah was zelfvoorzienend, omringd door bijna vier vierkante kilometer weidegrond, want een rijk man als de khan bezat vele paarden, schapen en geiten. Ook was er land beschikbaar voor het verbouwen van graan, tarwe en andere producten.

Boven op de berg was de galah opgetrokken op een fundament van Afghanistans eigen grijze steen. Op die steen reikte het metselwerk tot een hoogte van meer dan vijftien meter. Op elk van de vier hoeken bevond zich een borstwering, klaar voor de strijd. De ramen van het fort waren zo geconstrueerd dat ze zowel als uitkijkpost, als ter verdediging konden dienen, met spleten waardoor de strijders met hun pijl-en-bogen en geweren konden schieten.

Omdat ze uit een eenvoudige boerenwoning kwamen, moeten alle vrouwen van de partij van de bruid onder de indruk van een dergelijke aanblik zijn geweest. Ze reisden zelden ver bij hun woning vandaan en hadden nog vrijwel nooit zo'n vertoon van rijkdom en macht gezien: een massief fort dat de prachtige Mayana vanaf die dag haar woning zou kunnen noemen.

Een groep sterke mannen stond te wachten tot ze de enorme houten poort van de

galah konden openen. Eenmaal door de poort belandden de huwelijks gasten op een grote centrale binnenplaats, die door nog een beschermende muur werd omgeven. Boven de buitenste muren rezen hoge vertrekken op, speciaal gemaakt voor de mannelijke gasten, die nooit het hoofd deel van het onderkomen van de khan mochten betreden, dat waren de ruimtes waar zijn vrouwen leefden.

Vervolgens werden mijn grootmoeder en haar vrouwelijke familieleden naar de khans privévertrekken geleid. De vleugel van de khan zelf had grote ramen, zodat hij kon toezien op de dagelijkse activiteiten van degenen die voor hem werkten. De ramen van de vrouwen vleugel waren voorzien van het traditionele islamitische houten traliewerk. Door het open lattenframe waaide de wind naar binnen en konden de vrouwen en kinderen kijken naar het leven waaraan ze niet mochten deelnemen, maar nieuwsgierige buitenstaanders konden er niet door naar binnen kijken.

De bedienden en een deel van het vee vonden onderdak in de buurt van de gezinsvertrekken, waar ook de belangrijkste watervoorziening van de galah zich bevond, een diepe put met schoon water, wat in Afghanistan weinig voorhanden was, behalve als men in de buurt van snelstromend water woonde.

Niemand kan zich precies herinneren wat er vervolgens gebeurde, maar vermoed wordt dat de trouwerij plaatsvond zodra Mayana het onderkomen van de khan betrad. De khan was erg traditioneel ingesteld, dus de mannen en vrouwen waren tijdens de ceremonie van elkaar gescheiden.

Grootmoeder Mayana zal tijdens de trouwerij kennis hebben gemaakt met de drie oudere vrouwen van de khan, vrouwen die zich in hun eer gekrenkt gevoeld zullen hebben nu ze zo'n ongeschoold meisje in hun midden moesten dulden. En al was Mayana al voor haar komst beschimpt, de haat nam nog toe toen bleek hoe mooi ze was. Een enkele blik van de oudere vrouwen op het lieflijke gezicht van Mayana deed hen begrijpen waarom hun echtgenoot het jonge meisje aan zijn harem had willen toevoegen. Mayana had niet kunnen bevroeden dat ze in zo'n slangenkuil zou belanden. Ze was gewend aan een zekere kameraadschap tussen de vrouwen in haar familie. Alleen Ahmed Khail keek uit naar de verschijning van Mayana, een man die door lust werd gedreven en droomde van de seksuele geneugten met een jonge, beeldschone en gehoorzame bruid.

Hopeloos van zijn stuk gebracht door Mayana's combinatie van schoonheid en beminlijkheid, kondigde de khan al snel publiekelijk aan dat Mayana zijn meest favoriete vrouw was. Hoewel de khan nooit het type man was geweest om zich te bekommeren om de gevoelens van zijn vrouwen, koesterde hij zijn jonge bruid. En dus hadden ze het goed met z'n tweeën.

De khan was zo tevreden met zijn jonge bruid, dat hij in woede ontstak toen hij

hoorde dat Mayana zoveel te lijden had onder de jaloezie van de oudere vrouwen en bij hen langsging. Hij waarschuwde hen dat hij hun gedrag niet tolereerde. 'Als jullie uit zijn op straf, dan zullen jullie het voelen ook,' dreigde hij. 'Iedereen in mijn huishouden hoort mijn vrouw Mayana als de belangrijkste vrouw van de galah te beschouwen. Gehoorzaam haar bij alles wat ze zegt.' Daarna liep hij stampend de deur uit, zijn woede zichtbaar in al zijn bewegingen.

Omdat ze wisten dat de khan er de man niet naar was om loze dreigementen te uiten, probeerden de drie vrouwen hun jaloezie en woede te onderdrukken. Maar de voorkeur van Ahmed Khail werd met de dag uitgesprokener, met als gevolg dat de vulkaan van haat tegen de nieuwe dame van de galah alsmear groter werd.

Klaarblijkelijk bleef Ahmed Khail zich seksueel tot zijn jonge vrouw aangetrokken voelen, want binnen drie jaar schonk ze hem drie kinderen, de een na de ander. Het waren drie dochters, genaamd Peekai, Zerlasht en Noor. Dat Mayana drie dochters had gekregen, deed Khans jaloerse vrouwen en oudere zonen goed. In die dagen wist men niet wat we tegenwoordig via de wetenschap weten, namelijk dat mannen verantwoordelijk zijn voor het geslacht van het kind, dus kregen de moeders de schuld. De vrouwen die geen zonen kregen, werden veracht en bespot. In diezelfde periode kreeg een van de oudere vrouwen een zoon, genaamd Shahmast, wat bijdroeg aan de vreugde van de andere vrouwen over het feit dat alleen Mayana bekendstond als de 'moeder van dochters', een vreselijke belasting in een cultuur die alleen waarde hecht aan mannelijk kroost.

In 1917 begonnen Duitse agenten in Afghanistan onrust te stoken, in een poging Afgaanse heersers ertoe te verleiden zich tijdens de Eerste Wereldoorlog aan te sluiten bij de Duitse zaak tegen de Russen. Maar de wijze emir bleef in dat conflict stug vasthouden aan de neutraliteit van zijn land. In datzelfde jaar ging de status van mijn grootmoeder erop vooruit, toen zij als favoriete vrouw van de khan, hem een langverwachte zoon schonk, Ajab Khail. Onder de bedienden en soldaten van de galah barstte een groot feest los. Maar Khails drie oudere vrouwen en erfgenaam Shair brachten hun felicitaties zwijgend aan mijn grootmoeder over.

Gedurende de eerste twee jaar van het leven van mijn vader ging het uitstekend met hem, want zijn vader, moeder, drie zussen en de vele bedienden overlaadden hem met liefde. Maar aan de vreugde van Mayana zou een einde komen.

Langer dan het Afgaanse volk zich kon herinneren, is het geteisterd en gekweld door opstanden en oorlogen. Rivaliserende partijen vochten vaak een onderlinge strijd uit, gevechten die meestal fel waren, maar niet lang duurden. Andere oorlogen, door externe krachten ontketend, schiepen meer chaos. Dat is wat er in 1919 gebeur-

de, toen nieuwe spanningen uitmondde in een conflict met het Britse Rijk. Mijn vader was twee jaar oud. De problemen begonnen toen de Afghaanse koning Amir Habibullah, een scherpzinnig hervormer die vele jaren voor vrede in Afghanistan had gezorgd, werd vermoord. Na zijn dood volgde zijn zoon Amir Amanullah hem op. Met minder ervaring dan zijn vader raakte de troonopvolger al snel in conflict met de Britten. De jonge koning stuurde spoedig aan op een militaire oplossing. Aan het eind van de vernietigende Eerste Wereldoorlog in Europa, meende hij dat de Britten zo verzwakt waren dat hij sterk genoeg was om Brits-Indië te verslaan.

Er ging een enthousiaste oproep door Afghanistan, en de khan van de Khail-stam, Ahmed Khail, echtgenoot van Mayana en vader van mijn vader, verzamelde honderden van zijn mannen om zich heen. Zijn erfgenaam, Shair, was generaal in het Afghaanse leger en stond aan het hoofd van zijn eigen gevechtseenheid. En zo trokken de leider en de erfgenaam van de Khail-stam allebei ten strijde, hun nerveuze vrouwen en bedienden achterlatend.

Hoewel de Afghaanse strijdkrachten slecht waren bewapend, waren het standvastige strijders. Op 3 mei 1919 vochten Afghaanse troepen zich de Indiase grens over en bezetten het dorp Bagh.

De Britten reagerden met een grotere troepenmacht en er ontstond zich een felle strijd. De goedbewapende en goedgetrainde Britse soldaten kregen al gauw de overhand en verdreven de Afghanen van Indiase bodem. Luchtsteun was een nieuwe en nuttige aanwinst, waardoor de Britten hun uitval tot over de grens konden voortzetten, waarbij ze zelfs het kasteel van de emir bedreigden toen ze in de buurt van Kabul hun bommen lieten vallen.

In het strijdgeveel raakte mijn grootvader Ahmed Khail dodelijk gewond, toen hij een schot in zijn linkeroog opliep. Tragisch genoeg kwam hij niet meteen aan zijn einde nadat de kogel in zijn hersens belandde. Hij stierf een langzame, pijnlijke dood. Shair stuurde zijn gewonde vader over de beroemde Khyber Pas, om hem door een Britse arts te laten behandelen, die woonde in wat tegenwoordig Pakistan is. Maar de zware reis op de rug van een paard verergerde de toestand van grootvader. Hij stierf onderweg.

Nadat grootvader Khail zijn laatste adem had uitgeblazen, keerden zijn mannen hun paarden om en begonnen aan een vreugdeloze terugtocht naar de provincie Paktia, naar de galah, waar zijn vrouw en kinderen tot hun ontzetting op de hoogte werden gebracht van zijn dood. Hoewel de oorlog tactisch gezien een overwinning voor de Britten was, slaagde koning Amanullah erin om het vredesverdrag zo uit te onderhandelen dat de Afghanen als onafhankelijke staat hun eigen buitenlandse zaken mochten blijven voeren.

Deze verandering voorspelde weinig goeds voor mijn familie. Grootmoeder Mayana had bij Ahmed Khail onverwacht geluk gevonden. Zijn oprechte liefde voor zijn jongste vrouw en hun vier kinderen was zo opmerkelijk dat de familie die hij al eerder had gekregen erdoor beledigd was. Nu Shair aan het hoofd van de stam stond, zou mijn moeder worden geleid door een stiefzoon die haar had gehaat vanaf haar aankomst op de galah. Haar schoonheid kon haar niet langer behoeden, net zomin als haar voormalige, machtige positie van favoriete vrouw van de khan. Zonder de bescherming van haar man was ze hulpeloos en kon ze slechts bidden en hopen, net als alle vrouwen in Afghanistan.